

Иван Иванович

ПРОЕКТ ЗА БАЛКАНСКА КУЛТУРА

Елисавета Багряна Радe Драинац

Читателят, който е следил творчеството на Драинац¹, вероятно ще се съгласи с мен, че този поет е бил човек на идеите и проектите. И то не само в литературното, но и в общественото пространство. Освен че доведе модернизма в сръбската литература, той се ангажира и с преобразяване в обществото. Нас тук ни интересува неговият проект за балканска култура.

Всичко е започнало с отвореното писмо на Драинац до българските интелектуалци, публикувано най-напред в Белград във в. „Правда“ от 25 декември 1930 г., а после в София – в „Литературен глас“ от 10 януари 1931 година. Адресат на писмото на Драинац е бил българският писател Димитър Б. Митов. В текста Драинац се застъпва за създаване на една нова култура и цивилизация, която би разтълкувала гениите на расата, към която принадлежим, респективно славянската балканска раса. „Условията ще принудят сърбите и българите да стигнат до едно и също идейно становище за създаването на автентична балканска култура. Засега двата народа са в голяма дилема дали да принадлежат към Запада, или да бъдат самостоятелни. Има такива от нас, които през чистилището на западната култура са дошли до становището, че ние най-сетне напълно трябва да се отдадем на създаването на една нова култура и цивилизация, която няма да бъде плод на някаква книжност, нито копие на нещо, а която най-точно ще тълкува гениите на расата, към която принадлежим. И ние сме готови да навлезем в центъра на бурята

за нейното осъществяване, като завинаги изтърсим от краката си прахта на лекейство и сервилност.“ Драинац казва, че условията ще накарат сърбите и българите да застъпят една идейна основа – или да преминат в подчинение на Запада, или да държат на своето. „Каквото и да ни е разделяло в миналото, колкото и граници и исторически предразсъдъци да е имало, тук в областта на духа, върху терена на една нова балканска култура и цивилизация нас нищо няма да ни разделя.“ „Голяма заблуда ще бъде да позволим Балканите да прогължават да се цепят на безброй незначителни психолози, под фирмата на локални патриотизми, защото Балканите са неделими в своята досегашна подчиненост и исторически битки“, пише Драинац. „Нашият хаджилък все още е Париж. Балканите ни се струват тесни, малки. Изгубихме вярата си в собствената мощ, в творческия гений. Не се вижда край на лекейството ни“ „Европа няма да се спре, за да я настигнем. Ние ще припваме още дълго подир нея, отделяйки се все повече от разпуканата земя на Балканите“... „Веднаж завинаги един съдбовен жест трябва да ни обвърже със земята, върху която сме се родили и на която ще умрем“. Драинац се застъпва за „истинския балкански писател, а не за западния угодник и лакей“. Накрая Драинац се обръща към Митов: „Аз ви поздравявам приятелски и ви протягам ръцете си, освободен от всякакво минало, за да стъпя върху общото поле за борба, човечна и оправдана пред бъдещето на Балканите“.

Писмото на Драинац предизвиква буря от негодувание и у двете страни. Особено остър е бил отговорът на някои български писатели.

Тъй, на 24 януари българският писател Людмил Стоянов отвърща на Драинац със статията си „Истината преди всичко“. В текста на Драинац той вижда преди

ИВАН ИВАНОВИЧ е виден сръбски белетрист, автор на няколко популярни романа, повести и разкази, на публицистика и други. Някои от тях бяха преследвани от комунистическия режим на Милошевич. На български са публикувани: *забраненият от комунистическите сръбски власти роман „Прокълнатият сърбин“ и сборник „Новели“, издаден от издателство „Балкани“.*

Всичко „агресивния дух на пансърбизма, чиито „добри намерения“ към българския народ са съзрели още Раковски, Ботев и Левски“. „Докато българите не искат да владеят над други, но не позволяват и другите да ги владеят и с тази естествена роля подчертават чувството си за реалност, скромност, почитеност и благородство, сърбите, политиците и интелигенцията прокламират безсмислени за тяхната величина „месиански“ цели, зад които стои един брутален и завоевателски дух“. „Само когато балканските народи, на първо място сръбският в днешна Югославия, приемат принципите на правото и морала, когато направят от своите страни огнища на свободата – лична и национална, – център на политическа търпимост, доверие и човещина, само тогава ще се поставят основите на нова балканска култура, но не като противоположност на европейската, а като неин съставен дял“. А. Стоянов вижда в проекта на Драинац опит за налагане на сръбската култура на останалите балкански народи. „Ние не вярваме на сръбската интелигенция, чийто тълкувател иска да бъде господин Драинац, която е напълно хипнотизирана от фантома на пансърбизма, отнемайки правото на другите балкански народи, по-специално на българския, на самостоятелност в културния живот.“

Още по-остра е била атаката срещу Драинац от перото на Константин Константинов, публикувана на 31 януари 1931 г., също в „Литературен глас“. Този български писател обвинява Драинац в безочие и шовинизъм. Драинац се осмелява да протяга на българския народ ръка на помирение в момент, когато „сръбската гържава лишава цял народ между Струмица и Вардар от неговия език и книга“. По този начин сръбският поет приравнява палача (сърбите) с жертвата (българите). Какво великодушие иска Драинац от българските творци, когато „българският език е осъден на остракизъм в неговата гържава“? Докато Драинац в сърцето на българската земя свободно може да пее македонски песни, които нарича сръбски, в Македония заради „една българска песен гният наши братя“.

Имало е още такива и други подобни атаки в България.

Дори поетът Владимир Полянов, пред когото Драинац е изложил своя проект, преди да го публикува, и който е споделял увереността на Драинац, че балканската култура е подценена от страна на Запада, е намерил за по-разумно да се отдръпне от Драинац: „Аз и сега съм дълбоко убеден, че ти не си ничий агент (така са го били нарекли), но ти попадна в противоречия, които се дължат на твоето несъвършенство и сам ме лишаваш от оръжието да те защитя“.

Раде Драинац не остава дължен на тези български писатели. В отговора си той казва, че говори от името на югославската интелигенция, която не гледа само в миналото, но и в бъдещето. „Моята мисъл никога не може да подкупи, а аз не съм казвал, че ще движа чужди воденици; аз съм, надявам се, свободен мислител, който има своето убеждение и който за всичко това носи лично всички последици“. Макар Драинац да се интересува повече от хуманизма в универсалната мисъл и той му е по-скъп от всички гребнави и регионални морални заблуди, той се застъпва за „иманентна балканска култура“, защото това е императив на бъдещето. На българските писатели той обръща внимание, че са поставили проблема върху плоскостта на политиката, което той напълно е искал да избегне. Нарича ги „компания от регионални и локални патриоти“. „Ние, балканските писатели, надявам се, имаме право да гържим сметка за своето поведение. Щом могат поляците, германците, французите, италианците, норвежците и англичаните да имат ясни тенденции и белези за културата си, сигурно и ние можем да създадем една балканска култура, която повече да не бъде лакейска и сервилна, а която да е израз на средата, към която принадлежим. (...) На Балканите живеят хора, които си приличат по характер и манталитет, а имат и доста сродни черти във всяко, дори в езиково отношение“. Драинац посочва факта, че балканските народи (особено сърбите и българите) в миналото често са се сблъсквали и че на Балканите са се разигравали такива стълкновения и конфликти, че сътрудничеството ни се струва невъзможно,

но това застъпват българските консерватори. Оттам към решаването на общочовешките проблеми не се подхожда без известни резерви, съмнения и предубеждения. „Наследявайки византийските подходи, тук, казано искрено, не се вярва и на родния брат, особено ако става въпрос за онези конфликти и фронтове, създавани през отишлото си и объркано минало.“ Драинац обаче не говори от името на миналото, а на бъдещето. „На нас ни е ясно за цялото време пред нас, че нашите прилики – специално между българите и югославяните – никой не може да отриче и ние ще живеем върху същото това пространство, създавайки обща духовна и материална култура, защото сме една неделима общност в езиково, расово и етнографско отношение! (...) Цивилизацията се е изтощила до крайна степен. Светът се намира в агония. И ние сме в агония. Традициите са ни инфектирали с най-зли болести. Трябва да въстанем срещу тях, да отклоним неестествената смърт, а това ще можем да направим само ако наистина обединим балканските страни и създадем нова балканска култура.“

Обзет от тази идея, Драинац дори е готов да се отрече от своите предишни убеждения (както се отричаше от модернизма). На обвиненията, че се е обърнал срещу Запада, Драинац отговаря: „Не отричам този факт. У мен Западът, доколкото ми позволяват силите, намери най-големия си противник. Особено т. нар. „западна култура“, в чиято сила престанах да вярвам, откакто науката изцяло започна да доминира над човека.“ Той дори е готов да протегне ръка за помирение към българските интелектуалци, макар да знае, че историческите въпроси между българите и сърбите от миналото не са изчистени. Но за тези въпроси не е отговорно сегашното поколение. Поради това той препоръчва на българския си колега Никола Филипов да се обърне изцяло към бъдещето и веднаж завинаги да разбере, че миналото е „една отрова, една бариера, една заблуда“, която само пречи на разчистването на актуалните проблеми във всяко, а и в политическо отношение. Така този жител на Топлица бе готов да загърби българ-

ските зверства при Топличкото въстание (1917 г.), но пък, от друга страна, не намери подходящия отговор. А редакторът на „Литературен глас“ Митов му отговори, че това не е нова идея, че пръв за нея е мечтал Любен Каравелов, но от срещнатата страна не е имало съответния отговор. Мисията на Драинац за помирение между сърбите и българите пропадна, както по-късно пропадна и опитът за помирение на четниците и партизаните в началото на Втората световна война.

Идеята на Драинац за балканската култура бе нападната остро и в Югославия не само от сърбските шовинисти, но и от комунистите. Комунистът Винко Винтерхалтер (журналист след войната и функционер в комунистическата власт) реагира подигравателно на статиите на Драинац за балканската култура. „Скоро всички от левия фронт ще се вдигнат, предвождани от г-н Раде Драинац, с лопати, мотики и кирки, та от Истра до Дунав да издигнат китайска стена, с която Балканите ще се оградят от Европа, за да не се срутят при всеобщия крах на Запада. Да, китайска стена най-вероятно ще се строи от кирпич (цимент няма да се използва, защото това е продукт нагнилия Запад). И един ден, когато пропадне сиромашка Европа, ние, спасените балканци, ще можем с кеф да се разхождаме по ръба на стената и от него вместо по Европа, да плюем в празното.“ Кои са аргументите на Драинац за гибелта на Запада? Продукцията на механизирани хора и – спортът! (Алюзия на една антифутболна статия на Драинац.) Ето, заради това Европа ще пропадне, а с нея и Балканите, ако обаче не се оградят с китайска стена от прогнилия Запад! А как да се спасим? Драинац казва, че трябва да се снабдим с гървен плуг, да подпалваме огън с кремък, а да превързваме раните си с парцали! За какво са ни завоеванията на техниката? По-добри от автомобилите са колите с гървени оси, полезна е дръгливата крава от цепелина. „Това значи: да останем непросветени, консервативни с типични балкански методи на поведение спрямо всичко около нас, да развием още повече жалките постижения на нашата битова

култура“. Винтерхалтер поучава Драица, че Балканите не са непоковарени – те са все още примитивни, но Западът също не е непоковарен – той е само на по-висока степен на развитие.

Как се е стигнало дотам, че Драица, като петел, който е закукуригал прекалено рано, се е появил с проект, против който ще бъдат всички? Отговор на този въпрос можем да намерим в изключителната документална новела на Блага Димитрова и Йордан Василев „Кръстопътна среща“, в която се разказва за прелестната връзка на българската поетеса Елисавета Багряна и сръбския поет Раде Драица.

Във връзка с пристигането на Драица в началото на май 1930 г. в София за кореспондент на белградски вестници, авторите на повестта са написали, че „в София е прилетяла рядка птица – един поет от най-далечната страна: съседна Югославия, откъдето десетилетия никога не идва и където никога не отива“. Тогава Драица е на трийсет и една година и е бил известен като най-актуалния сръбски журналист и поет: през тази година са написани за него четирийсет и две критики, а почти всяка седмица във вестниците излиза и по някоя полемика. Върхът на споровете около Драица представлява статията на хърватския поет Тин Уевич „Драицизмът като универсално явление в културната криза“. Макар че дотогава не е бил в България, Драица е знаел доста за българската литература, а неговата връзка е бил поетът Фурнаджиев. Именно той го е запознал с Елисавета – Лиза Багряна. Лиза е била на трийсет и седем години и са я смятали за най-добрата българска поетеса. Драица е знаел нещо за нейната поезия, щом е искал да го запознаят с нея. Тази тяхна „кръстопътна среща“ ще стане голяма степен съдбоносна и за двамата. Още веднага те са отишли в периферията на София, в Княжево, и цял ден са чели един на друг своите стихове. Разбрали са, че в много отношения си приличат – било им е тясно в средата, в която живеят, духът им е космополитичен, изживяват се като граждани на света. Тесногръдият български и сръбски шовинизъм им

е чужд. Развива се една чудна поетична връзка на две сродни души, на които се иска да променят света.

Какво впечатление е оставила Лиза Багряна на Драица най-добре може да се види от статията, която Драица публикува в „Правда“ още на 1 юни, след завръщането си в Белград. „Ето защо искам да поразмишлявам за поезията на Лиза Багряна, една поезия, която избликва от живота като гейзер, спонтанно, неочаквано, както идва сънят, както необяснимо през пролетта разцъфват агавите, глицините и тъмните неароматни перуники. Това вече не е широта, епос на братство, нито колекциониране на пейзажи, на повърхностни импресии: тази поезия избликва като струя из мътилка на пламналите сънища, из неспокойните вени на една екзалтирана жена, която страда от хипертрофия на сърцето, като Жюл Лафорг. Тази поезия се изсипва върху балканската земя като искри от метеор“. Драица сочи, че Лиза Багряна представлява „най-неспокойния нерв в съвременната българска лирика“, в която има „безмерно кипене на кърваво вино, в чиито вени шуми Бистрица, яростна пролет“. „В една страна с литературна ненавратливост, скрити дарове от сърцето, на Балканите, където живеят лакеи на западната култура, тази поетеса, която ни открива своя вътрешен пейзаж и с бледата си женска ръка ни повежда всред този пейзаж, не особено екстравагантен, нито претрупан с излишно богатство, като прелестен фар разпръсква кървава светлина над балканските планини и гъбрави“. Драица завършва статията, протягайки „ръка от сърце на една истинска поетеса“. „Поетесата, която имах честта да опозная, да разговарям с нея, да се сприятеля, все още е в периода на пълноценното си развитие и няма да прекаля, аз, несвършеният другар на стиха, ако подчертая, че това, което е дала Багряна, сега е най-типичното и най-спонтанното всред поетесите на Балканите“.

Какво впечатление е оставил Драица на Лиза Багряна, поетесата ще каже на авторите на новелата много покъсно. „Той е крайно личен, интроспективен, а едновременно с това мисленето му без остатък е разринало

границите. Самочувствие на гражданин на света“. В неговите стихове Лиза намира потвърждение на своето становище, което в България е доста игнорирано. Очевидно, той е бил наклонен към социалистите. „Опитах се, може би дори успях да демаскирам старата поезия, да я освободя от драматичните заблуди и синтактичните бастилии. В нейните традиционни окови и рамки налях неизказана свобода – за бунт, воюване, възгорчаване, екзалтиране и динамични мечтателства. Без да я отделям от живота, доведох я до кошмари и проклетия.“

Българската поетеса не е отишла толкова надалеч, но бунтът на Драинац ѝ е бил близък. „След войната имахме истински литературни размирици. Имахме време да се обясним и да се отворим от ефемерните идеологически заключения. Не можахме да спасим поезията, нито да изнамерим благоприятен път за нея. Тя спеше в отделните личности като в нефтени находища. Нито едно училище не ни научи на нищо. Само се нижеха принципи: методология на духа!“ Това Багряна не е могла да чуе в България. Пред нея е стоял искрен бунтовник. „Окончателно отхвърлих всички тези словесни декори. Макар да съм ученик на Запада, аз му обърнах гръб, както никога от моите съвременници. Не можах да намеря себе си в цялата тази литература – гениална фабрика за лъжа, изкуственост, стилизирана мъдрост. Трябваше в самота да потърся лицето си, за да мога да му смъкна маската. Имаше и нещо трагично в това лутане след сянката на своя живот, но аз все пак намерих едно удовлетворение. Да се обвърже животът с литературата, да се направи неразплавима спойка – в това се състои мистерията на всяко вътрешно творчество.“

За Лиза Багряна Драинац е човек на новото време, обхванат от скоростите и разстоянията, динамичен, самотен, обърнат с гръб към практицизма, мразец този свят, а наедно с това жаден за истинска комуникация. Принуден от епохата да бъде отчужден, той приема ролята си със съпротива, която е много драматична за един балканец, закърмен с патриархални традиции и ориенталска муд-

ност. За Раге Драинац Багряна е вестител на жената на бъдещето – самоуверена и достойна, с творчески жар, жадна за новото и за себедоказване. През същия онзи ден на периферията на София се е родил романсът между двамата балкански поети, както някога във Франция между Алфред дьо Мюсе и Жорж Санд, а респективно по-късно между Жан Пол Сартр и Симон дьо Бовоар.

След това Драинац за кратък период от време два пъти е прелитал югославско-българската граница, като първия сръбски журналист в неприятелска България, докато политическите от двете страни са се старали да се поддържа постоянно напрежение помежду им и са организирали безброй инциденти.

За трети път Драинац долита в България, за да летува с Багряна във Варна, но тази авантюра завършва зле за влюбените. Драинац се изкъпал два пъти в Черно море и се разболял. Получил непоносими болки в корема. Дори три дни не се загържали на морето, а е трябвало да се върнат в София. Лиза се заловила с лечението на Драинац. А хич не е било лесно да лекуваш сръбския поет в България! За щастие Багряна е била близка с д-р Емануил Геров, Манчо, стар семеен приятел. Докторът бързо настанил Драинац в болница, където го оперира от възпаление на апендикса. Животът на Драинац е висял на косъм, Лиза е била непрекъснато край него. В това време София се възмущавала, че българската поетеса се грижи за сръбския поет. Драинац се върнал в Сърбия, а Багряна останала в пъкъла на шовинистичните одумки. Раболенните български патриоти провъзгласили поетесата за предател. Жени се възмущавали, че поетесата е настанила в къщата си един чужденец, и то сърбин, след излизането му от болницата. Строги родители забранили на децата си да четат рогоотстъпницата Багряна. В родната си страна най-добрата българска поетеса се превърнала в нежелана личност, макар че тя поетично я е възвисила, както никога друг българин от това поколение.

И сръбският, и българският печат били пълни със сензационни материали за това „любовно събитие, каквото

досега не е виждано на Балканите“. Любопитен е текстът в белградския в. „Мало време“ от юли 1930 г. „Една невероятна, покъртителна, романтична и екзалтирана любов през последните дни държи във възбуда всички литературни кръгове на Югославия и България, онези млади и стари писатели, които така миролюбиво и радостно чакат часа на духовното сближаване между интелектуалците на двете страни.“ Авторът на текста за романтичната връзка между Багряна и Драица вижда в нея жест на „опрощение, помирение, нежност и доброта“. Драица „се е издигнал високо и е простил всичко, което е сторено по време на войната в неговата славна Топлица, където от братски нож са пострадали толкова негови роднини и близки...“ В българската столица не се е приказвало толкова за никого друго, колкото за „невероятния сръбски поет Драица“, който е дошъл да свърже със своя любовен подвиг писателите от двете страни на Тимок. Без съмнение българите „обикнаха Драица като брат и му се възхищават като човек“.

Авторите на новелата „Кръстопътна среща“ смятат, че истината е съвсем друга и че „Мало време“ пише за връзката на сръбския поет и българската поетеса повече сензационно, отколкото реалистично. И в едната, и в другата страна тази връзка, както и проектът на Драица за балканската култура, който очевидно се е породил от нея, е била осъдена и е трябвало да бъде прекъсната. В Югославия Драица е продължил своята битка сам срещу всички, а Багряна за известно време се е преселила във Франция.

Авторите на новелата са се постарали да проникнат в духовната същност на този романс. Драица и Багряна не са се сближили отначало като мъж и жена, а като духовно сродни същества, на които в средата, в която са живеели, им е било тясно. Дватама са граждани на света, а не само на своите държави. Като илюстрация за това твърдение авторите вземат стихотворението на Драица „Океания“ от 1928 година. В тази творба корабът на Драица, както пияният кораб на Рембо, плава по океа-

ните и открива всички беди на този свят. Този кораб е забавление на милионерите и страдание за работниците. Драица отлично познава психологията на европейските народи, сравнява едни с други и сочи благотворното действие на контактите между творците. Той е борец срещу социалните предразсъдъци и особено срещу пасивността. Неговата поезия е плесница върху обществото и рутинната литература. Това стихотворение е направило голямо впечатление на Багряна. Дотогава мечтателка, която копнее за далечни светове, Багряна след срещата с Драица поема активна роля и с мъжествена агресивност напада неправдите в общественото устройство на света. Мирното пристанище във Варна става изходна точка на поетесата: „Аз размишлявам за големи световни пристанища.“ Багряна закрачва в нови пространства, открива социалната страна на света. Новите стихове на Багряна са бунтовни. Някои от тях пряко се отнасят до Драица: „Аз нося в себе си лик на дете поет. И ето, в „Поет“ четем: „И все така – неоправим, авантюрист и скитник –/ с очи разтворени широко, ненаситни,/ отиваш...“

Върхът на новата Багрянина поезия представлява поемата „Животът, който исках да бъде поема“: „Ето ме без приятели и близки – сама и чужденка/ в страната, която обичам и наричам родна,/ която, уви!, е готова днес да хвърли камък отгоре ми/ и да ме назове едва ли не – изменница.“

Кратката връзка между българската поетеса и сръбския поет е била насилствено прекъсната по волята на двете държави, които не са били готови за сътрудничество и които не са могли да излязат от историята. „За изостаналия балкански манталитет тяхното поведение на свободни хора е било новина, която ги е провокирала. Те са правили силно впечатление и са били осъждани повече заради стила на живота си, отколкото заради поетичните си изяви.“ „Може би Багряна е откривала у Драица характера, който е по-силен от нейния, както и свободна и дръзка личност – като необходимост да се докаже във всеки един момент. Това е отговаряло на нейната природа.“

Всред дремливата и спокойна София Драунац пък среща жена, освободена от всички стяги, посветена на изкуството, чийто поглед не е обърнат към дома и семейството, а към широкия свят.“

С пробала на тази връзка пропада и идеята за нова балканска култура като равноправна на западната култура. Просто не е имало желание нито от българска, нито от югославска страна да се подирят пътища към помирение. Било е рано за поставяне на въпроса за балканско единство, за изграждане на мостове между двата братски народа.

Втората световна война е била репризът на Първата, двете страни отново са били на противоположни страни, българската войска окупира Драунацевата Топлица. Със сриването на фашизма и победата на комунизма за известно време е изглеждало, че ще се стигне до съживяване на Багрянината и Драунацевата идея за балканска литература. Но още през 1948 година настъпва ново пропоставяне, Югославия е изключена от социалистическия свят. Извършва се ново затваряне на границата както във физическо, тъй и в духовно отношение. А как е изглеждало всичко, най-добър свидетел може да бъде Ганчо Савов, преводач на сръбската литература на български, който именно заради това, ни крив, ни дължен е лежал в затвора цели единайсет години като приятел на Югославия.

Авторите на новелата (завършена през 1976 година – доколкото знам, тя дълго не е могла да бъде публикувана в България, а в Сърбия Министерството на културата (Демократичната партия) отказа да помогне за отпечатване на превода ѝ, като той щеше да бъде издаден от Народната библиотека „Раде Драунац“ в Прокупле, тъй че творбата още не е излязла) изтъкват още два момента, свързани със софийските влюбени от 1930 година.

През 1955 г. във Варшава се е състояла среща на писателите от целия свят по повод стогодишнината от смъртта на Адам Мицкевич. По този повод са се срещнали за пръв път след 1948 година и писатели от двете ни съседни страни, България и Югославия. Съавторката

на новелата Блага Димитрова е била настанена в един хотел с югославския (хърватски) поет Юре Кащелан. Говорили са за връзката на Елисавета Багряна и Раде Драунац, „символът на една безсмъртна балканска връзка“. Ето какво ѝ е казал Юре Кащелан за Драунац: „Той е истинският пръв модерен поет при нас. Реформатор на формата и на мисълта. С Драунац в нашата поезия проникна новият свят, новият век. Той е бог за нашите млади поети. Но по това време не е бил разбран, бил е обиждан, отхвърлян. А и днес не го приемат всички. Аз смятам себе си за негов ученик.“ (По това време Драунац е бил изключен от сръбската поезия, отново е бил върнат в нея през 1960 година.)

Същата тази година гвучленна делегация на българските писатели е посетила Белград, един от членовете ѝ е бил съавторът на новелата Йордан Василев. По време на коктейла в българското посолство към него се приближил един непознат човек и го попитал дали Елисавета Багряна е още жива. След като получил утвърдителен отговор (Багряна почина през 1991 година на деветдесет и осем години!), човекът се представил – това е бил писателят Яковлевич (Стеван Яковлевич, автор на романа-епопея за Първата световна война „Сръбска трилогия“) и е помолил Василев да съобщи на Багряна, че Драунац е починал в неговите ръце през 1943 година с нейното име на уста: „Ако останеш жив – казал Драунац на Яковлевич в Държавната болница, – намери начин да предадеш на Лиза Багряна, че последните ми мисли са били за нея.“

В края на двайсетия век Европа се промени, комунизмът слезе от историческата сцена. И в България, и в Сърбия победи демокрацията. Дали ще гоиде времето, когато за Багряниния и Драунацевия проект за балканска култура ще се разговаря, или двете малки страни ще бъдат изолирани една от друга и ще са само послушнички на Европа? Това е въпрос, който двамата балкански влюбени поставиха още преди осемдесет години.